

Шевченко Євген

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)*

Критичний аналіз виборів і представництва в демократичних режимах

В контексті дослідження проблем демократичного представництва цікаво звернутися до роботи П. Бурд'є «Соціологія політики», зокрема до його аналізу феномена суспільної думки. Ми пропонуємо перенести критику соціологічних опитувань на процедуру всенародних виборів як на варіант соціологічного опитування.

Аналізуючи методи соціологічних досліджень, Бурд'є приходить до висновку, що загальна суспільна думка, виражена в відсотках, залишається спекулятивним артефактом у руках політиків, незважаючи на вдосконалення методів збору інформації. По суті, вважає Бурд'є, те, що проголошується як суспільна думка, є щонайбільше простою сумою голосів, яка не здатна відображати вподобання публіки.

Критикуючи основні постулати емпіричної соціології, Бурд'є виділяє три пункти: по-перше, вважається, що будь-яка людина здатна мати точку зору – тобто можливість вироблення власної думки властива кожному; по-друге, вважається, що всі думки (позиції) респондентів мають вагу – себто значущість; по-третє, той факт, що всім задається одне й те саме запитання, припускає гіпотезу про наявність консенсусу відносно проблематики – тобто запитання заслуговує бути заданим.

По своїй суті голосування являє собою різновид соціологічного опитування. Респондент (виборець) відповідає на запитання: «Кому він довіряє представляти свої інтереси у владі?» В свою чергу демократичні конституції зазвичай чітко фіксують те, що право голосу на виборах має кожен громадянин, який досяг певного віку (з незначними обмовками). Тож заявлена Бурд'є позиція про те, що латентно існує «припущення про здатність кожного до вироблення власної думки» у випадку з голосуванням вірна.

Звернемося спочатку до проблеми вироблення думки на індивідуальному рівні. Через специфічність різних «класових (або «групових») етосів» та його вплив на усвідомлення «політичного», його співвідношенням з тим, що Хабермас називає «життєвим світом», межа «політичного» розмивається, і «система» починає тяжіти над «життєвим світом». Зрештою, ті дані, які політики називають «результатом народного волевиявлення», являють собою ефемерну потугу колективного несвідомого: індивіди не виробляють власної думки стосовно питання (у варіанті з виборами – відносно своїх потреб) і представляють типову для свого етосу позицію. Але чому різні позиції зумовлені приналежністю до різних етосів не можна інтерпретувати як протиставлення різних політичних інтересів?

Щоб пояснити це, доречно звернутися до «несумісних альтернатив вибору», про які ми можемо дізнатися з теореми Ероу. Через те, що у різних групових етосах феномен «політичного» (функції державної політики, її завдання, методи і т.д.) сприймається по-різному, відбувається та сама «несумісність альтернатив» - специфічна структура габітусу одного етосу інтерпретує певні індикатори як політично вагомі, а представники іншої групи не відносять їх до політичної проблематики взагалі.

П'єр Бурд'є звертається до прикладу дослідження ціннісних установ американського суспільства Ліпсетом. Останній висуває теорію про конфлікт між демократичними і авторитарними цінностями: нижчі класи більш схильні до авторитарних цінностей через певний ряд причин. На думку Бурд'є, це пов'язано з тим, що поставлені Ліпсетом запитання відносно цінностей були інтерпретовані народними класами (інакше кажучи - робітниками) не як політичні, а як етичні.

Так ми переходимо від проблеми вироблення власної думки до «ваги думки респонденту (виборця)». На всенародних виборах вага думки кожного виборця рівнозначна. Але одразу постає запитання: а чи рівнозначний рівень політичної компетенції усіх виборців? Питання, «чи може індивід усвідомити свої політичні потреби – виробити думку?», вже не стоїть; тепер стоїть запитання: чи має індивід достатній рівень інформованості про політичне поле, щоб зробити свідомий вибір? На думку закону – якщо ми ще припускаємо, що закон вірить в ту демократію, яку він сам і оформлює – більша частина суспільства має достатню інформованість для здійснення вибору.

«Політику мають здійснювати люди, які вміють це робити», - ця ідея проходить червоною стрічкою через всю теорію політики починаючи з давніх часів (Платона, Аристотеля, Макіавеллі,

Вебера та інші). Але коли мова заходить про демократію, то це твердження трансформується у щось на зразок: «Політику мають здійснювати люди, які, на думку більшості суспільства, вміють це робити». Якби мова йшла про невеличку родову спільноту, то таке твердження було б достатньо доречним, коли кожен член спільноти кожен день безпосередньо залежить від рішень, які приймають лідери спільноти. Але коли мова йде про багатомільйонну націю, лише 2-3% якої є членами партій, коли мова йде про те, що Валлерстайн називає «світ-системою», твердження про «свідомий вибір більшості» виглядає примарно.

Для того, щоб на практиці проілюструвати це, приведемо алегоричну метафору. Припустимо, що якась людина нічого не знає про лікарів. Це людина захворіла: втратила сон і відчуває біль у нирках. І тоді ця людина приходить до лікарні і бачить список лікарів: окуліст, гінеколог, хірург, ортопед, уролог. Які шанси, що хворий, якому нічого не говорять назви цих професій, звернеться саме до того лікаря, який йому потрібен? А якщо припустити, що всі лікарі, подібно до політичних акторів, почнуть переконувати хворого в тому, що саме він зможе надати найкваліфікованішу допомогу?

У нашому аналізі ми спрощуємо складну соціальну систему. Головним спрощенням, на нашу думку, є применшення ваги організації інформаційного поля. Для поглиблення усвідомлення цієї проблематики доречно звернутися до теоретиків комунітариської демократії. У якості висновку ми можемо зробити припущення, що, аналізуючи рівень демократичності в тій або іншій країні, необхідно враховувати особливості організації інформативного поля.